

наследия в репертуаре Национальной оперы Украины. Актуальность проблемы предопределена необходимостью формирования новой беспристрастной оценки творчества украинских советских артистов и балетмейстеров, которые работали над созданием балетного репертуара отечественных театров. В статье проанализирована историографию проблемы; рассмотрена история создания балета на западноевропейской сцене; исследована специфика хореографических редакций "Жизели" поставленных на главной балетной сцене Киева Михаилом Мордкиным, Леонидом Жуковым, Константином Сергеевым.

Ключевые слова: "Жизель", романтическая эпоха, украинский театр, балетмейстерская редакция, режиссура балета.

POKLAD V. P. To history of creation of ballet of "Zhizel" on the stage of the Kiev an national academic theater of opera and ballet the name of T. Shevchenko.

In history of choreographic art the theatrical of "Zhizel" became the highest point of development of the not only French but also world ballet theatre of XIX of century. An attempt to explain the historical and artistic features of ballet of "Zhizel" And is carried out in a publication. III. Adant, becoming one of the most popular theatricals of classic legacy in the repertoire of National opera of Ukraine. Actuality of problem is predefined by the necessity of forming of new – passionless and impartial are estimations of work of the Ukrainian soviet artists and ballet-masters which worked on creation of ballet repertoire of home theatres. In the article analysed historiography of problem; history of creation of ballet is considered on the zapadnoevropeyskoy stage; the specific of choreographic releases of "Zhizeli" is investigational put on the main ballet stage of Kiev Michael Mordkinym, Leonid Zhukovym, Konstantinom Sergeevym.

Keywords: "Zhizel", romantic epoch, Ukrainian theater, ballet-master release, direction of ballet.

УДК 373.5

Потапчук Т. В.

ЦІННІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ЗМІСТОВА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

У статті розглядається поняття "цінність особистості". Науковці зазначають, що цінності зумовлюють культурний розвиток суспільства, визначають змістову специфіку конкретної культури і на особистісному рівні стають психічною основою процесу соціалізації. Цінності виникають і закріплюються у повсякденному житті, одні набуваються самостійно індивідом, інші передаються від покоління до покоління.

Ключові слова: цінності, цінність, аксіопсихологія, аксіогенез, потенціал людини, моральне вдосконалення.

Проблема формування цінностей та ціннісних орієнтацій підростаючого покоління досить актуальна, оскільки ціннісні структури свідомості особистості детерміновані тими культурно-історичними та соціально-економічними умовами, в яких здійснюється її життєдіяльність. Тому, коли змінюється суспільство, ціннісні орієнтації особистості і різних соціальних груп у цілому закономірно трансформуються, з'являються нові

соціальні норми і цінності, правила і зразки соціальної поведінки.

У наукових дослідженнях ця проблема знайшла відображення у філософському, психологічному та педагогічному аспектах.

У вітчизняній науці категорія “цінності” стала предметом філософського осмислення, починаючи з 60-х років XIX століття, коли зріс інтерес до суб’єктивного фактора, проблем людини, моралі, гуманізму.

З філософської точки зору поняття “цінність” відіграє провідну роль в об’єднанні індивідів для спільних, колективних дій; є важливим у забезпеченні основи для поєднання людей у нації, цивілізації, чи навіть людства, оскільки це передбачає наявність деяких базових спільних цінностей [17].

Значущими для розгляду змістової сутності поняття “цінність” у контексті нашої роботи є, зокрема, праці філософів, соціологів, психологів: Б. Ананьєва, О. Дробницького, А. Здравомислова, Є. Клімова, С. Рубінштейна, А. Ручки, В. Тугарінова та ін.

Так, науковець В. Тугарінов зауважує, що цінність несуть ті явища (сторони, властивості явищ) природи та суспільства, які корисні, потрібні людям історично визначеного суспільства чи класу в якості дійсності, цілі, ідеалу. Відповідно цінністю може бути не тільки те, щовже об’єктивно існує, але й те, що ще необхідно здійснити, за що потрібно боротися. Критерієм цінності філософ радянської доби існування суспільства В. Тугарінов називає корисність і розглядає цей феномен у трьох варіантах: 1) цінність як значущість, корисність предметів та явищ; 2) цінність як ціль, ідеал; 3) цінність і як значущість, і як ідеал [16]. З філософської позиції трактує явище цінності і О. Дробницький, яке, на його думку, “виникає за умов протиріч між уже назрілими потребами, нагальною необхідністю, з одного боку, та існуючою дійсністю, яка на даний момент ще не дозволяє одразу і повністю вирішити ці проблеми, – з іншого” [5, с. 25].

У своїх соціологічних дослідженнях А. Здравомислов підкреслює, що тільки духовні прагнення, ідеали, принципи, норми моралі і є сферою цінностей. Цінності в його концепції виступають як особливі продукти духовної діяльності людини, у ході яких певним чином перетворюються та демонструються соціальні властивості речей [7]. З цього приводу, А. Ручка під цінністю розуміє матеріальний або ідеальний предмет, життєво значимий для соціального суб’єкта. Він вважає, що в суспільстві функціонують ідейно-духовні цінності, а також предметні і ідеальні цінності, які належать сфері суспільного буття [15].

Близькою до наведених вище є позиція сучасних вітчизняних науковців В. Андрущенко, Л. Губерського, І. Надольного, які цінності характеризують як сутнісні універсалії людини, загальнолюдські властивості її ставлення до світу. До переліку базових цінностей дослідники відносять: добро (благо), свободу, користь, істину, правду, творчість, красу, віру. Вищим життєвим орієнтиром людини автори визначають категорію “блага”, яка інтегрує в собі

поняття істини та добра. Сенс же існування людини, фундамент її індивідуального світогляду, як стверджують науковці, складають саме вищі цінності: свобода, мир, істина, честь, держава, праця, здоров'я, сім'я, кохання, творчість тощо [18].

У різних аспектах вивчення властивостей особистості розглядається категорія цінностей у психології, де зазначено, що цінності є похідними від взаємодії світу і людини і виступають важливою сполучною ланкою між суспільством і особистістю, її внутрішнім світом. Важливо підкреслити, що цінності не існують поза системою “суб’єкт-об’єкт”. Цю думку підтверджує далі в своїх дослідженнях психолог Є. Клімов і зазначає, що “цінність не є ознакою об’єкта, а є характеристикою суб’єкта в його середовищі. При цьому в цінності у концентрованій формі виражаються основні потреби та інтереси людини: за допомогою цінностей здійснюється вибір того чи іншого ставлення до світу і окремої його частини” [11, с. 98].

Основні аспекти ціннісної сфери особистості розглядає аксіопсихологія: нормативний – процес присвоєння індивідом заданих суспільством духовних цінностей як зразків соціально бажаної поведінки; психодинамічний – відстеження зворотного боку аксіогенезу як пошук шляхів самореалізації вроджених духовних прагнень у просторі соціальних зв’язків особистості; феноменологічно-рефлексивний – взаємне проникнення обох названих напрямів дослідження, з огляду на нерозривну єдність об’єктивних і суб’єктивних джерел аксіогенезу та їхню наявність у внутрішньому (феноменальному) світі людини, вищим виявом якого є ціннісно-сміслова свідомість з притаманними їй рефлексивними атрибутами [9].

Дослідник М. Подлесний, розглядаючи проблеми “цінностей” в історичному аспекті, підсумовує: “зарубіжні і вітчизняні психологи ототожнюють цінності особистості з потребами (А. Маслоу), особистісним смыслом (Г. Олпорт), похідними від мотивів діяльності утвореннями (О. Леонтьєв), характеристикою усього, що підтримує людську здатність до життя (Е. Фромм), переконаннями (М. Рокич), регуляторами потоків інформації (когнітивність), значущістю для людини чогось у світі (С. Рубінштейн), одухотвореними явищами людського буття (І. Маноха), утвореннями свідомості й самосвідомості людини, в яких віддзеркалені актуальні життєві потреби, інтереси, погляди і ставлення до дійсності й себе (М. Боришевський), зводять їх до психодинаміки потягів (З. Фрейд, К. Юнг)” [12, с. 95].

У своїх теоретичних працях з психології [13] і практичних порадах [14] зарубіжний науковець К. Роджерс зробив такі узагальнення щодо з’ясування проблеми цінностей: 1) ціннісний процес як частина життя людини має органічну основу, базується на довірі людини до мудрості цілісного “Я”, а не якоїсь його частки; 2) ефективність цього процесу прямо пропорційна відкритості людини своєму внутрішньому досвіду; 3) чим більша відкритість людей їх внутрішньому досвіду, тим більшою є спільність

їх цінностей; 4) загальні для всіх людей цінності гуманістичні та конструктивні; універсальні цінності дійсно існують, однак вони знаходяться у самій людині, тому їх не можна дати, а можна лише створити умови для їх розвитку [13].

Для опису психології особистості український науковець І. Бех використовує поняття “особистісні цінності”, “що відображає факт включення суб’єкта у соціальні зв’язки та відношення, і трактує людину як соціокультурну реальність. Точніше, поняття “особистісні цінності” зв’язується з освоєнням конкретними індивідами суспільних цінностей, а значить, за ним закріплюється значущість, особистісний смисл для людини певних об’єктів, подій, явищ тощо. Вчений відзначає, що вони виступають унормованими утвореннями, як приписи чи заборони, котрі задають повинну, необхідну чи бажану поведінку, або у вигляді ідеалу, зразка для наслідування. Виходячи з цілей виховання, І. Бех пропонує під особистісними цінностями людини розуміти усвідомлені смислові утворення особистості [1].

Поняттям “особистісні цінності” оперують також дослідники І. Булах, Л. Кулагіна [2]. Як зауважують дослідники, особистісними цінностями стають ті смисли, по відношенню до яких суб’єкт самовизначився. Конструктивна роль особистісних цінностей найбільш явно виступає при інтерпретації “моральних рішень” і процесів особистісної регуляції прийняття рішень (поведінкових, інтелектуальних, вольових, творчих). У них суб’єкт реалізується на рівні цілісного “Я”, що припускає свідомий і відповідальний вибір не тільки щодо зовнішньо заданих альтернатив, але і в плані досягнутого потенціалу саморегуляції як внутрішньої динаміки руху мотивів, цілей і смислів. Таким чином, особистісні цінності є специфічною формою функціонування смислових утворень в особистісних структурах.

Сучасний вітчизняний учений І. Зязюн визначає цінності як “внутрішній рушій соціального управління, що поєднує особистісну смислову сферу з груповими орієнтаціями і узгодженнями в суспільстві”. Науковець доводить, що “цінності зумовлюють культурний розвиток суспільства, визначають змістову специфіку конкретної культури і на особистісному рівні стають психічною основою процесу соціалізації. Цінності виникають і закріплюються у повсякденному житті, одні набуваються самостійно індивідом, інші передаються від покоління до покоління” [8, с. 136].

На думку вітчизняного науковця О. Киричука, який розглядає цінності як загальнолюдські, основною складовою системи загальнолюдських цінностей є морально-етична складова, що включає: а) цінність людського життя, його недоторканість, повагу до людини; б) ідеали свободи, справедливості, честі, совісті і правдивості; в) милосердя та доброту” [10, с. 67].

У результаті проведеного аналізу ми констатували, що цінності людини в структурі її особистості є індивідуально інтегрованою частиною духовних загальнолюдських принципів, а ціннісні орієнтації – психологічним

утворенням, котре визначає цю особистісну частину, тобто цінності можна визначити як духовні загальнолюдські принципи, а ціннісні орієнтації як певні переконання особистості щодо їх важливості, правильності, необхідності прагнення до них. Загальнолюдські цінності – цінності, що не залежать від класових інтересів, симпатій, уподобань, однакові для представників усіх класів і верств суспільства. Цінності особистого життя: орієнтація на пріоритет задоволення духовних потреб, внутрішня свобода, воля (самоконтроль і самодисципліна, мудрість, розум, здоровий глузд, лагідність, доброзичливість, оптимізм, гармонія душі і зовнішньої поведінки, творча активність, ініціативність, працьовитість, цілеспрямованість тощо).

Пов'язуючи цінності із можливістю реалізації потенціалу людини, процесом її морального вдосконалення та особистісного розвитку, вітчизняні науковці Н. Ганнусенко, В. Киричок, Л. Осьмак, В. Павленчик, О. Феоктистова, С. Циганок, К. Чорна та ін. розглядають останні крізь призму таких аспектів, як: 1) аксіологічний – звернення до вищих духовних цінностей (добра, свободи, обов'язку, честі, совісті, гідності, щастя, любові); 2) гносеологічний – залучення особистості до процесу пізнання гуманістичних цінностей, транскультурних принципів співжиття, терпимості до інших; оволодіння етичними знаннями, уміннями бачити риси, що об'єднують людство, і, водночас, характеризують кожну людину зокрема; засвоєння і застосування етичних правил спілкування та поведінки; 3) когнітивний – пізнання людиною національної й загальнолюдської культур, себе як суб'єкта діяльності та взаємовідносин, усвідомлення власних можливостей; 4) суб'єктно-особистісний – визначення сутності гуманістичного світогляду, осмислення належності до світу, формування особистості як суб'єкта соціальних відносин [3].

У підході до класифікації цінностей В. Гаврилюка значущим для нашої роботи є виокремлення автором таких цінностей, як здоров'я, справедливість, дружба, довіра, взаємодопомога, взаємопідтримка, мета життя, свобода, правда, краса, які виступають основними духовно-моральними орієнтирами виховання особистості у родині, у підготовці її до самостійного дорослого життя [4].

Близькою до наведених є позиція Б. Єрасова [6], який виділяє наступні види цінностей: 1) вітальні – життя, здоров'я, безпека, добробут, природне середовище, 2) соціальні – статус, становище, працьовитість, сім'я, професія, здатність до досягнення; 3) політичні – законність, громадянська свобода, порядок; 4) моральні – добро, любов, дружба, честь, справедливість, взаємодопомога; 5) релігійні – віра, Бог, церква, порятунок; 6) естетичні – краса, ідеал, стиль, гармонія, традиції, культурна самобутність та ін.

Як бачимо, учені не виокремлюють сімейних цінностей в окрему групу. Проте в наведеній класифікації мають місце такі цінності, як щастя, любов (на аксіологічному рівні), які кожною особистістю співвідносяться з сімейним затишком; на когнітивному і суб'єктно-особистісному рівнях мова йде про

цінності, пов'язані з усвідомленням себе як суб'єкта взаємовідносин і суб'єкта соціальних відносин (а сімейні – одні з найважливіших для людини, сім'янин – одна з основних соціальних ролей особистості). І хоча сімейні цінності не виокремлені в окрему групу, водночас, до складових соціальних цінностей входить така цінність, як “сім'я”, а серед моральних цінностей названі “любов”, “дружба”, “добро”, “взаємодопомога”. Саме на таких моральних принципах, на нашу думку, має будуватися щаслива українська сім'я.

Використана література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2003. – 277 с.
2. Булах І. С., Кулагіна Л. М. Особливості соціального вибору ціннісних орієнтацій у підлітків / І. С. Булах, Л. М. Кулагіна // Ціннісні орієнтації в громадянському становленні особистості : зб. наук. праць. – Київ, Дрогобич, 1998. – С. 46-51.
3. Виховання моральності підростаючого покоління : наук.-метод. посіб. / К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко, В. А. Киричок, Л. П. Осьмак, В. О. Павленчик, О. Л. Феоктістова, С. Д. Циганок ; за ред. К. І. Чорної. – Київ : Богдана, 2005. – 288 с.
4. Гаврилюк В. В., Трикоз Н. А. Динамика ценностных ориентаций в период социальной трансформации / В. В. Гаврилюк, Н. А. Трикоз // Социологические исследования. – 2002. – № 1. – С. 99.
5. Дробницький О. Г. Некоторые аспекты проблемы ценностей. Проблема ценности в философии / О. Г. Дробницький. – М. Л. : Наука, 1966. – С. 25-40.
6. Ерасов Б. С. Социальная культурология : учебник для студентов высших учебных заведений. Изд. третье, доп. и перераб. / Б. С. Ерасов. – Москва : Аспект Пресс, 2000. – 591 с.
7. Здравомыслов А. Г., Ядов В. А. Отношение к труду и ценностные ориентации личности / А. Г. Здравомыслов, В. А. Ядов. – Москва : Мысль, 1995. – Т.2. – С. 196-205.
8. Зуб О. М. Питання родинного виховання на національних та загальнолюдських моральних цінностях / О. М. Зуб // Наук. зап. каф. Педагогіки : зб. наук. пр. / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна та ін. – Харків, 2001. – Вип. I. – С. 95-100.
9. Карпенко З. С. Психологічні основи аксіогенезу особистості : автореф. дис. ... доктора психолог. наук. / З. С. Карпенко. – Київ, 1999. – 36 с.
10. Киричук О. В. Ментальність: сутність, функції, генеза / О. В. Киричук // Тези доповідей. Конференція: Духовність. Ментальність. Саморозвиток особистості. – Київ-Луцьк, 1994. – Ч. 1. – С. 11-12.
11. Климов Е. А. Основы психологи : учебник для вузов / Е. А. Климов. – Москва : Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. – 295 с.
12. Подлесный М. Н. Проблемы “ценностей” в философии: история и современность / М. Н. Подлесный // Грані. – № 4 (12). – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет, Центр соціально-політичних досліджень, 2000. – С. 94-96.
13. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека : пер. с англ. / общ. ред. и предисл. Е. И. Исениной. – Москва : Прогресс, “Универс”, 1994. – 480 с.
14. Роджерс К. Р. Консультирование и психотерапия. Новейшие подходы в области практической работы : монография / пер. с англ. О. Кондрашевой, Р. Кучкаровой ; редакторы : И. Гришпун, С. Бобоко, В. Ряшина. – Москва : ЭКСМО. Пресс, 2000. – 464 с.
15. Ручка А. А. Ценностный подход в системе социологического знания / А. А. Ручка. – Киев : Наукова думка, 1987. – 56 с.
16. Тугаринов В. П. Проблема ценности в философии / В. П. Тугаринов. – Москва : Наука, 1966. – 357 с.
17. Філософський енциклопедичний словник / [ред. колегія : В. І. Шинкарук (гол. ред. кол.), С. К. Бистрицький, М. Булатов та ін. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с. – С. 707.
18. Філософія / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко ; ред. І. Ф. Надольний. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Вікар, 2001. – 457 с.

References:

1. *Bekh I. D.* Vykhovannia osobystosti : u 2 kn. Kn. 1 : Osobystisno-oriientovaniy pidkhd: teoretyko-tekhnolohichni zasady / I. D. Bekh. – Kyiv : Lybid, 2003. – 277 s.
2. *Bulakh I. S., Kulahina L. M.* Osoblyvosti sotsialnoho vyboru tsinnisnykh oriientatsii u pidlitkiv / I. S. Bulakh, L. M. Kulahina // Tsinnisni oriientatsii v hromadianskomu stanovleni osobystosti : zb. nauk. prats. – Kyiv, Drohobych, 1998. – S. 46-51.
3. Vykhovannia moralnosti pidrostaiuchoho pokolinnia : nauk.-metod. posib. / K. I. Chorna, V. O. Bilousova, N. I. Hannusenka, V. A. Kyrychok, L. P. Osmak, V. O. Pavlenchuk, O. L. Feoktistova, S. D. Tsyhanok ; za red. K. I. Chornoj. – Kyiv : Bohdana, 2005. – 288 s.
4. *Gavrilyuk V. V., Trikoz N. A.* Dinamika tsennosnykh oriientatsiy v period sotsialnoy transformatsii / V. V. Gavrilyuk, N. A. Trikoz // Sotsiologicheskie issledovaniya. – 2002. – № 1. – S. 99.
5. *Drobnitskiy O. G.* Nekotorye aspekty problemy tsennostey. Problema tsennosti v filosofii / O. G. Drobnitskiy. – M. L. : Nauka, 1966. – S. 25-40.
6. *Yerasov B. S.* Sotsialnaya kulturologiya : uchebnik dlya studentov vysshikh uchebnykh zavedeniy. Izd. trete, dop. i pererab. / B. S. Yerasov. – Moskva : Aspekt Press, 2000. – 591 c.
7. *Zdravomyslov A. G., Yadov V. A.* Otnoshenie k trudu i tsennostnye oriientatsii lichnosti / A. G. Zdravomyslov, V. A. Yadov. – Moskva : Mysl, 1995. – T.2. – C. 196-205.
8. *Zub O. M.* Pytannia rodynnoho vykhovannia na natsionalnykh ta zahalnoliudskykh moralnykh tsinnostiakh / O. M. Zub // Nauk. zap. kaf. Pedagogiky : zb. nauk. pr. / Khark. nats. un-t im. V. N. Karazina ta in. – Xarkiv, 2001. – Vyp. I. – S. 95-100.
9. *Karpenko Z. S.* Psykholohichni osnovy aksiogenezu osobystosti : avtoref. dys. ... doktora psykholoh. nauk. / Z. S. Karpenko. – Kyiv, 1999. – 36 s.
10. *Klimov Ye. A.* Osnovy psikhologii : uchebnik dlya vuzov / Ye. A. Klimov. – Moskva : Kultura i sport, YuNITI, 1997. – 295 s.
11. *Podlesnyy M. N.* Problemy "tsennostey" v filosofii: istoriya i sovremennost / M. N. Podlesnyy // Grani. – № 4 (12). – Dnipropetrovsk : Dnipropetrovskiy derzhavniy universitet, Tsentr sotsialno-politichnikh doslidzhen, 2000. – S. 94-96.
12. *Rodzheva K. R.* Vzgl'yad na psikhoterapiyu. Stanovlenie cheloveka : per. s angl. / obshch. red. i predisl. Ye. I. Iseninoy. – Moskva : Progress, "Univers", 1994. – 480 s.
13. *Rodzheva K. R.* Konsultirovanie i psikhoterapiya. Noveyshie podkhody v oblasti prakticheskoy raboty : monografiya / per. s angl. O. Kondrashevoy, R. Kuchkarovoy ; redaktory : I. Grishpun, S. Boboko, V. Ryashina. – Moskva : EKSMO. Press, 2000. – 464 s.
14. *Ruchka A. A.* Tsennosnyy podkhod v sisteme sotsiologicheskogo znaniya / A. A. Ruchka. – Kiev : Naukova dumka, 1987. – 56 c.
15. *Tugarinov V. P.* Problema tsennosti v filosofii / V. P. Tugarinov. – Moskva : Nauka, 1966. – 357 s.
16. *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk* / [red. Kolehiia : V. I. Shynkaruk (hol. red. kol.), Ye. K. Bystrytskyi, M. Bulatov ta in. – Kyiv : Abrys, 2002. – 742 s. – S. 707.
17. *Filosofii* / L. V. Huberskiy, I. F. Nadolnyi, V. P. Andrushchenko ; red. I. F. Nadolnyi. – 2-he vyd., pererob. i dop. – Kyiv : Vikar, 2001. – 457 s.

ПОТАПЧУК Т. В. Ценность личности: сущность понятия.

В статье рассматривается понятие "ценность личности". Ученые отмечают, что ценности обуславливают культурное развитие общества, определяют содержательную специфику конкретной культуры и на личностном уровне становятся психической основой процесса социализации. Ценности возникают и закрепляются в повседневной жизни, одни приобретаются самостоятельно индивидом, другие передаются от поколения к поколению.

Ключевые слова: ценности, ценность, аксиопсихология, аксиогенез, потенциал человека, совершенствование.

ПОТАРЧУК Т. В. Value of person: content condition.

The article deals with the concept of "value of personality". Scientists note that values determine the cultural development of society, determine the content specificity of a particular culture and at the personal level become the psychological basis of the process of socialization. Values arise and are fixed in everyday life, some are acquired independently by the individual, others are passed from generation to generation.

Keywords: values, value, axiopsychology, axiogenesis, human potential, moral perfection.